

JOK-bladet

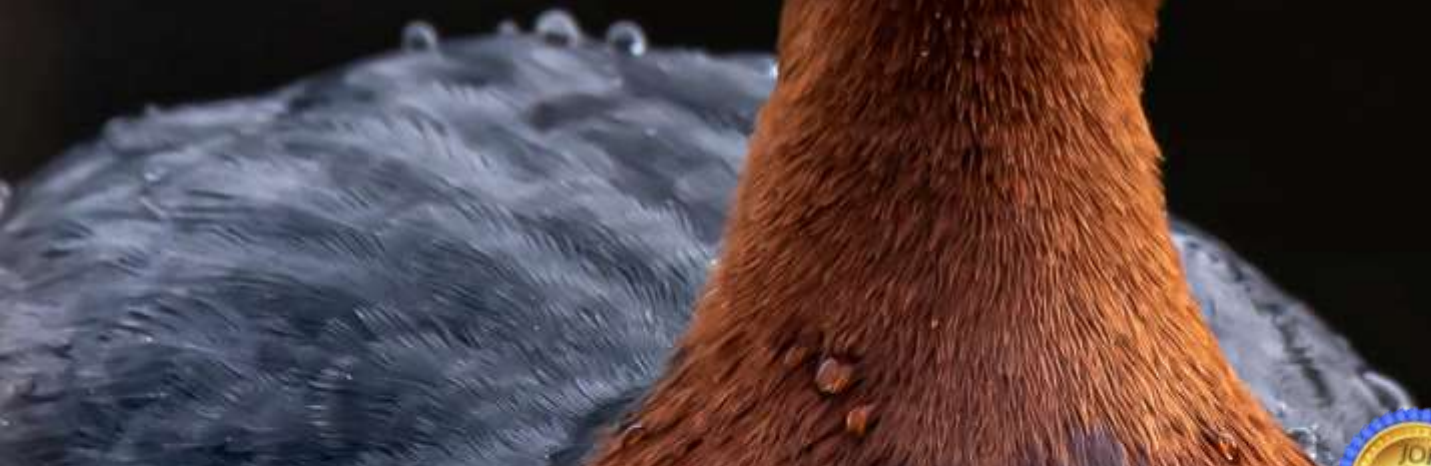
Medlemsblad för Järva-fälte's Ornitologiska Klubb **3:2021**

*Havsörnen i Mälardalen
- en uppföljning...*

*Storskarvens historia i
Mälaren med omnejd
- en kontroversiell
återkomst...*

*Där ligger en häst
begraven - om när
olympiska spelen kom
till Järva-fältet 1956...*

*Här berättas historien
om den moderna orni-
tologins framväxt...*

*Här skildes agnarna från vetet i många år: Fotoreportage
från mönstringen i Bagartorp år 1971 - för 50 år sedan...*

Notiser, aktuella observationer, recensioner, exkursionsrapporter och program.

Järnafältets Ornitologiska Klubb (JOK)

Järnafältets Ornitologiska Klubb (JOK), bildades 3/1 1961 och har allt sedan dess haft till huvuduppgift att observera och värna om fågelfaunan på Järnafältet med omnejd. JOK bedriver idag en intensiv verksamhet på Järnafältet, med målsättningen att området skall innehålla en så art- och individrik natur och fågelfauna som möjligt. Då Järnafältet är utsatt för kraftig exploatering runt kanterna, utgör klubben en viktig garant mot eventuella övertramp. Detta görs genom fortlöpande dialog med de ansvariga kommunerna, myndigheterna samt andra offentliga och privata intressenter. JOK är fristående lokalklubb av Stockholms Ornitologiska Förening (StOF), en regional förening ansluten till BirdLife Sverige (SOF).

Medlemsavgiften är 100:-/kalenderår - pg **580 132-9**.
Glöm inte att meddela namn, adress, epost och tel.
Klubben har drygt 500 medlemmar.
Läs mer om klubben på hemsidan där du kan hitta kontaktuppgifter för styrelse och andra viktiga funktioner.
www.jokhemsida.se
Fågellarm: (BAND) JOK-larm

JOK-Bladet

Årgång 61 (grundad 1961)
Nr: 3:2021

Utkommer med fyra nummer (mars, juni, sept o dec) per år till medlemmar i Järnafältets Ornitologiska Klubb (JOK). PDF kan hämtas på hemsidan av reg. medlemmar.

Gamla nummer kan laddas ner gratis i PDF-format från klubbens hemsida.

Upplaga: 650 exemplar.

Tryck: ÅTTA.45 TRYCKERI, Järfälla

Redaktör och grafisk form: Jorge Lintrup
Båtsman Nähls Gränd 4, 16347 Spånga
Tel: 070-641 60 40

Epost: jorgelintrup@gmail.com

Ansvarig utgivare: Ulf Svahn, Järfälla

Medverkan med material i

tidningen sker endast på ideell basis.

Icke signerat innehåll ansvarar redaktionen för. Redaktionen förbehåller sig rätten att redigera mottaget material.

Facebook: "Fågelskådare på Järva"

Hemsida: www.jokhemsida.se

Adressändring: ulf.svahn@gmail.com

Omslagsfoto: Svarthakedopping av Kim Forchhammer, Bagarmossen.

Foto: Tina Lintrup Thagesson

Sommarplock...

**Reds
RUTA**

Guillermo Enrique (W. H.) Hudson (1841 -1922) är en av de gubbar som hängt med mig hela mitt liv. Han föddes i Quilmes, på en estancia kallad "De Tjugofem Ombúträden", "Los Veinticinco Ombúes", utanför Buenos Aires i Argentina, min egen födelsestad. I Sverige är han numera okänd, men flera av hans böcker är utgivna på svenska ända fram till 1960-talet. Hudsons föräldrar utvandrade från Boston, USA, och slog sig på lantbruk i Argentina. De härstammade från de första britterna som tog sig över Atlanten, som jänkare ofta är malliga över att vara ättlingar till. Och när Hudson var omkring tretti, utvandrade han själv till England, där han blev känd som författare och ornitolog. Jag har flera av hans böcker i hyllan hemma, såväl på spanska, engelska, som på svenska, men något jag inte visste om honom, var att han var betydelsefull som kritiker till sin samtids pippi på att samla fågelägg och att pryda damhattar med ägretter och andra konstfärdiga fjädrar (jämför talesättet "att pryda sig med lånta fjädrar"). Hudsons insats fick den brittiska ornitologin att svänga från ett passivt iakttagande av den våldsamma utrotningen av hägerkolonier och plundrandet av allehanda fågelägg, till att också anamma dagens inställning till naturvård och fågelskydd. Som en följd av detta, blev han en av RSPB:s (Royal Society for the Protection of Birds) tidigaste medlemmar. Om detta har jag läst i boken "I fåglarnas värld" som recenseras längre bak i tidningen. ☒

Sommarstiltje

När jag skriver det här, har semesterveckorna nyss tagit slut för svenskarna. Själv har jag spenderat ett tiotal dagar i Skåne med hustrun, som ännu inte uppnått pensionsålder. Hon har målat akvarell med kompisar, medan jag luffat omkring i Skåne på jakt efter antikviteter och intressanta fåglar. I sommarstiltjen är det vanskligt att skåda, men jag kunde i alla fall konstatera att storkarna börjar etablera sig på allvar. Åtminstone i de centrala delarna av landskapet. Själv lyckades jag räkna till tio storkar spridda över de ännu gröna fält som återstod i det fortfarande torra omgivningarna runt Sjöbo, Hörby och Eslöv. Det finns såklart storkar på andra platser i Skåne, men det krävs nog åtskilliga år av framtida utplanteringar för att fylla hela provinsen.

I övrigt hade jag lite otur med vädret, då det antingen regnade från en gråmulen himmel, eller gassade och stekte från en klarare dito. Inga vindar som drev havsfåglar in mot kusten, inget mellanting i temperaturväg som känns skönt att vistas i... Så det blev väldigt mycket läsning i boken som måste recenseras. Och självklart skulle det dyka upp fem styttlöpare mellan Eslöv och Lund bara tre dagar sedan jag kommit hem! ☒

Pärlugglor som mått för hur skogen mår...

På annat ställe här i tidningen får vi en uppdatering om hur det gått för pärlugglan i Mellansverige, som vi följer sedan ett par år. Och, tyvärr, ser det fortfarande väldigt mörkt ut för arten. Till min gränslösa glädje hittade jag och Ulf Svahn en (sannolikt) häckande pärluggla på ett av våra rekognoseringsrundor nordost om Uppsala i våras. Allt tyder på att den lyckades med häckningen, men ingen vet säkert.

Efter att ha kontaktat några pärluggleintresserade ornitologer, kunde konstateras att det åter gått åt helvete med arten, och att man förmodligen kan räkna antalet kända häckningar i Uppland på den ena handens fingrar. Hur blev det så här undrar "Vän av ordning" förstås??? Hur kan den i skogen vanligaste ugglan, med en förmåga att reproducera sig som överglänser det mesta, bara vara så gott som försvunnen i skogstrakterna i hela Mellansverige?!

Svar: Det finns inga lämpliga skogar kvar! Det evigt skrytsamma skogsbruket (alla ihopräfsade till en hög), där man påstår sig ha mer skog i Sverige än någonsin, ljuger så att deras näsor har blivit långa som brandslangar! Det finns ingen skog kvar till pärlugglor! (Den häckande pärlugglan utanför Uppsala återfanns intill ett naturreservat!) Det är i mitt tycke ett brutalt misslyckande, när denna lilla uggla, som är så lätt att tillfredsställa, inte längre hittar ett livsutrymme. I stället kan vi åka omkring timme efter timme längs (numera väldigt bommade) skogsbilvägar, som anlagts för skattepengar men som nu i princip privatiserats och gjorts otillgängliga, utan att kunna hitta någon fullvuxen skog större än en reguljär myrholme. Oavsett om den är bolagsägd eller privat. Man vill inte ha någon insyn i hur man missköter skogen, nämligen! ☒

Tack för ordet! JOJJE LINTRUP, redaktör

Fotografier, bilder och texter i JOK-Bladet...

...är samtliga inlämnade på ideell basis utan att någon ersättning utgåt, och är därför enormt viktiga bidrag till naturskyddet i vårt verksamhetsområde och på annat sätt. Stort tack till alla som bidragit!

Så stödjer du **JOK!**

Bli medlem, så får du:

- JOK-Bladet, fyra nummer per år
- delta i klubbens alla vandringar - gratis
- anmäla dig till klubbens alla fågelresor (som brukar ha ett begränsat deltagarantal) till självkostnadspris
- följa med på klubbens långexkursioner till självkostnadspris
- delta i aktiviteter med likasinnade som hjälper dig tillrätta när du behöver det
- inbjudningar till klubbens innekvällar och föredrag under årets mörka månader
- delta i klubbens övriga verksamheter, som t.ex. holkuppsättning, vintermatning, etc.
- röst- och motionsrätt på årsmötet med möjlighet till påverkan över verksamheten
- tillgång till alla tidigare utgåvor av JOK-Bladet i PDF-format

Medlemsavgift:

Medlemsavgiften är 100:- per kalenderår

Ge bort ett medlemskap:

Ett medlemskap är en gåva som räcker ett helt år. Både mottagaren och klubben gynnas, och inte minst våra fåglar i naturen! Eller ännu bättre: [Värva en ny medlem!](#)

Minnesgåva:

Hedra en persons minne med en minnesgåva till JOK. Pengarna går oavkortat till klubbens vinterfågelmatning eller till andra naturvårdsprojekt. Markera gärna vilken verksamhet som du vill ska mottaga gåvan.

Betalning:

Plusgiro: 580 132-9

Swish: 070 540 20 30 (Björn Wester)

Doppingdekalen och tygmärket säljs av Mats Weiland, Karin Callmer (naturcafeet), Tommy Karlsson (30m-kärret), Bengt Sundberg (fågelvandringarna), Ulf Svahn (diverse exkursioner), Ingrid Stenman, samt Jojje Lintrup kaffebordet). Vinsten går oavkortat till fågelmatningarna på Järvafältet.

Ordföranden har ordet:

60 år i frivillighetens tjänst...

Jag tycker att man ska stanna upp och reflektera lite över att vi (JOK) nu firar 60 år som organisation. Många av våra medlemmar är alltså yngre än organisationen vilket både är glädjande och visar på uthålligheten i fågelskådningen. Det är dessutom en fritidsform som ökar i intresse inte minst i skenet av Corona men jag tror mer att trenden är kopplad till den ökande trenden kring aktiv fritid och då gärna utomhus. Vi är nu uppe på en medlemsnivå runt 580 medlemmar och den är fortsatt stigande. Vår närmaste organisationssystemer Stockholmsornitologerna STOF firade 60-årsjubileum förra året och SOF/BirdLife Sverige startade 1945 vilket gör att det börjar bli en mogen fritidssystemställning och glädjande nog är den på fortsatt frammarsch.

De finns lite olika delarna i verksamheten. Det man först och främst tänker på är själva fågelintresset och att komma ut och se och uppleva fåglarna. Det räcker gott och väl och är gissningsvis det huvudsakliga skälet till att de flesta är med och deltar i aktiviteterna. De två andra huvudingredienserna inom fågelskådningen handlar om fågelskydd och fågelforskning. Här ingår olika projekt kring att sätta upp holkar och ordna andra möjligheter för att skapa häckningsmöjligheter för fåglar. Senast har vi varit med våra kommuner i norr, Järfälla och Sollentuna och etablerat en häckningsmöjlighet för backsvala och tornseglarholkar. JOK är även en aktiv remissinstans när olika delar av samhället vill gör saker på Järvafältet. Nyligen var det dragningen av infrastruktur för el då behovet av el växer i Stockholmsområdet. Även Barkarbystadens utbyggnad och planerna kring Råstasjön har genererat en hel del arbete och svar från JOK:s sida.

Ett bra underlag för forskning om fåglar är den information som läggs in i Artportalen. Det är som många vet en webbplats som administreras av SLU Artdatabanken vid Sveriges lantbruksuniversitet och uppdragsgivare är Naturvårdsverket. Det är en webbplats inte bara för fåglar utan även för växter, djur och svampar. Att rapportera skapar därmed möjligheter för ökad kunskap. Rapportörerna är du och jag och alla andra som vill, och som skapar en enorm databank där forskare och myndigheter kan hitta kunskap om utvecklingen i naturen. Det är därför mycket välkommet att så många som möjligt rapporterar in observationer och dessutom gör de så utförliga som möjligt. JOK hade ett kurstillfälle för artportalen under våren och det kan gott bli en repris under kommande år. Om du är intresserad så är hemsidan <https://jokhemsida.se/> stället att hitta information.

I rubriken skrev jag i frivillighetens tjänst. Jag gjorde det för att sätta ljuset på en viktig aspekt av arbetet i en förening av vår karaktär. Allt görs frivilligt och utan ersättning. Det är med respekt man kan konstatera att vi under 60 års tid har haft så många frivilliga krafter som har hållit igång arbetet som har lett till den förening som vi har idag. Jag vill gärna passa på att öppna för att flera kan hitta in till en insats i föreningen. En förening är aldrig starkare än engagemanget hos medlemmarna. Vi har behov av hjälp inom en mängd områden från att sitta i styrelsen, hjälpa till vid exkursioner, hjälpa till i fiket vid naturskolan, etcetera. Listan kan göras lång. Om du känner att du kan och vill hjälpa till är du välkommen att kontakta mig eller någon annan i styrelsen.

Nu firar vi 60-årsjubileum, och det ska vi göra med en stor fest. Som framgår här nedan går den av stapeln den 12 november och vi hoppas på att många är sugna på lite trevlig samvaro nu när samhället öppnar upp så sakteliga.

Väl mött den 12 november och skåda lugnt. ☒

Hälsar ULF SVAHN, ordförande

Jubileumsfest!

Nu är det snart dags att fira vårt 60-årsjubileum som klubb. Startdatum var 1 januari 1961, men Coronan satte käppar i hjulet för att fira runt årsskiftet. Nu ser det bättre ut och vi har planerat en fest till fredagen den 12 november. Vi kommer att äta och dricka gott och vad som händer mer får vi se. Ni som var med på 55-årsjubileet kommer att känna igen platsen då den var så bra att vi är där även denna gång, restaurang Klasro i Häggvik.

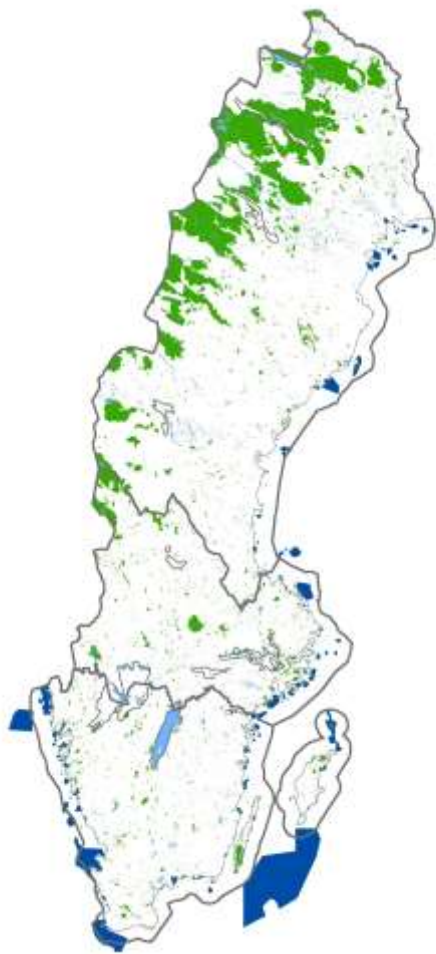
Du som vill komma med anmäler dig via vår hemsida <https://jokhemsida.se/> där även mat- och dryckkostnaden framgår.

Notiser

Den skyddade naturen i Sverige är skevt fördelad

Europaparlamentet beslutade i juni 2021 att 30 procent av EU:s yta ska vara skyddad natur senast 2030. I Sverige är idag knappt 15 procent av land- och sötvattensdelen skyddad. Arealen är dessutom skevt fördelad där hela 19 procent av Norrland har någon form av skydd medan siffran för Götaland och Svealand endast är omkring 7 procent. Detta trots att de södra delarna hyser en majoritet av de hotade arterna i landet, där många är starkt gynnade av natur som är undantagen från hårt brukande. ☒ (Källa: Artdatabanken.se - läs hela artikeln där)

Karta över den skyddade naturen i Sverige. Grönt är landareal, ljusblått är sötvatten och mörkblått är marina skyddade områden. Som synes är arealen skyddad natur störst i norr, och särskilt i fjällen, inklusive Dalafjällen i Svealand. På flera håll i södra Sverige pågår skogsbruk även i stora delar av skyddade områden, till exempel i Glaskogen och i Klotten-Malingsbo i Svealand.

Foto: Fredrik Wilde

Rekordår för vittryggig hackspett

Trenden för den vitryggiga hackspetten går åt rätt håll. Arten är fortfarande akut hotad, men i år har 40 individer observerats i svenska skogar – det bästa resultatet på över 30 år.

– Att rädda den vitryggiga hackspetten är viktigt. Både för artens fortlevnad och för den biologiska mångfalden i skogen. Om vitryggen försvinner är risken stor att andra hotade och rödlistade arter också gör det. På så sätt är vitryggen en viktig värdemätare på hur skogen mår, säger Karin Lexén, Naturskyddsföreningens generalsekreterare.

I år har cirka 40 individer, varav 12 par, observerats i landet. Det är det bästa resultatet under de 30 år som Naturskyddsföreningen drivit projektet. Att vitryggarna blivit fler beror i stor utsträckning på att deras livsmiljöer restaurerats och att vitryggar flugit in från våra grannländer. Utplantering av ungfåglar uppfödda i avel som släppts ut i det fria har också bidragit till att stärka den vilda populationen. Även om utvecklingen just nu ser ut att gå åt rätt håll behöver mer göras för att långsiktigt säkra Sveriges population av vitryggig hackspett. Det främsta hotet är de storskaliga förändringar som har skett i det

svenska skogslandskapet. Det har lett till en minskad utbredning av vitryggens livsmiljöer – lövskogar med en hög andel död och döende lövved. Det behövs större arealer av lövskogar som dessutom hänger ihop. Utöver restaureringsarbete behöver också mer lövskog skyddas så att befintliga livsmiljöer inte försvinner. 40 observerade individer må vara ett rekord, men till de 250 individer som beräknas vara gränsen för artens fortlevnad, är det en bit kvar.

– Vi är också mycket glada att kunna rapportera om åtta lyckade häckningar hittills i år för denna akut hotade art. Och vi måste komma ihåg att naturens processer tar tid och det gäller att ha tålamod i bevarandet för att upprätthålla den positiva utvecklingen, säger Kristoffer Stighäll, projektledare för projekt vitryggig hackspett. Vitryggig hackspett är en så kallad paraplyart. Eftersom ytterligare ungefär 2 000 hotade och rödlistade växt- och djurarter är beroende av samma livsmiljö kan situationen för vitryggen ses som en varningsklocka. När vitryggen har svårt att klara sig, är läget allvarligt för många andra arter också. ☒

Källa: Projekt Vitrygg/Naturskyddsföreningen

Coloradofloden flödar igen genom sitt delta...

Detta är en stor sak för en flod som inte har runnit genom sitt delta sedan 1960-talet vilket resulterar i ett ekosystem som är kraftigt uttorkat och förstört. Tack vare ansträngningar från USA:s och Mexikos sida i Coloradoflodens binationella avtal - Minut 323 - kommer 35 000 tunnland vatten (40 miljarder liter) avsedda att restaurera deltat att tillföras floden från 1 maj till 11 oktober. Detta kommer att skapa och stödja livsmiljöer för

fåglar som den gulnåbbade regngöken, ridgwayrallen och cinnobertyrannen och ge liv åt de tusentals växter och djur i denna strandoas av grönt mitt i Sonoranöknen. Vattnet kommer att strömma i mer än fem månader om året. Tack vare lärdomar från forskare som studerade pulsflödet i 2014 års experiment, kommer vattnet mindre troligt att försvinna ner i marken och sannolikt fylla flodbädden och ge miljöfördelar hela vägen ner till Californiaviken. Systemoperatörer använder Mexikos kanalsystem för att kringgå Morelos-dammen och de torraste delarna av kanalen, och levererar vattnet till floden cirka 72 kilometer nedströms. Där fyller den floden där kanalen redan är våt och maximerar vattenanvändningseffektiviteten. Forskarnas design optimerar platsen och tidpunkten för flödet för att stödja hundratals arter av fåglar som använder deltat och de flodslättmiljöer de är beroende av. Avtalet, Minute 323, varar fram till 2023. ☒ (se även s.17)

Källa: www.audubon.org/news (National Audubon Society, USA)

Cinnobertyrann, foto: Sandrine Biziaux-Scherson

Bäbisar i Kyrksjön

Både smådoppingarna och brunänderna har fått fram ungar i Bromma Kyrksjö i år igen. Här dokumenterade av *Helena Sandelin*, som fortlöpande lägger ut fotografier i Facebook-gruppen "Kyrksjön i Bromma". Det kan även berättas att silltrut och mindre hackspett häckat framgångsrikt! ☒

Slukhål i naturreservatet...

Så här ser Igelbäckens naturreservat i Järfälla ut för närvarande: Ett över hundra meter långt jack, minst tio meter brett, rakt ner i underjorden. Vad måste bli av detta när det är klart?! Svar: Det kommer att återställas till hur det såg ut från början. Schaktet är en arbetstunnel ner till tunnelbanan, enligt kommunekolog Katarina Ekestubbe, som bara kommer att användas under bygget. När allt är klart, gräver man igen alltihop, lovar hon heligt och dyrt... Vi JOK:are får väl lita på det!

Strax väster om Igelbäcken, som inte syns på bilden, ska ventilationstornet resa sig. Den blir i kanten på naturreservatet och ska som tidigare sagt rymma tornseglarholkar. ☒

Göktytorna på Järvafältet...

producerade som följer: Djupan #107: 5 ägg, 2 rm pull, 0 rm aduler; Mulltorp #133: 12 ägg, 8 rm pull, 2 rm aduler; Molnsätra #75: 12 ägg, 10 rm pull, 2 rm aduler; Molnsätra #79: 12 ägg, 9 rm pull, 1 rm aduler. Det var alltså endast i den norra delen av Järvafältet som tytorna lyckades med häckningar, trots att tytor observerats här och där. Inför nästa år kommer holkar som varit placerade i Ormbacka och Kymlinge att hängas i området runt Håga gamla tomt, som ligger mellan landningsbanan och Akallalänken, i Igelbäck-

Tips från

PRIPPS

— för segelturen

Pripps nya 45 cl engångsförpackningar för öl är verkligen idealiska för segelturen. De tar liten plats, väger mindre, är lätta att kyla och sist men inte minst — ingen pant och inga tomflaskor med hem. Nu finns både Pripps Pilsner och Pripps Special på 45 cl glaskrus och 45 cl burk.

Ett litet extra tips, gör ett hål i botten på den tomma burken så sjunker den fortare.

Allting var INTE bättre förr!

Här ses ett exempel på den helt förkastliga attityden man hade på 60-talet, då man förmodade att det som slängdes i sjön bara "försvann". Hade dessa burkar varit av dagens aluminium, hade de fortfarande legat på sjöbotten i samma skick som då. Men man får förmoda att eftersom de var av plåt, så har de för längesedan rostat bort... ☒

ens Naturreservat. Som namnet förtäljer rinner både Igelbäcken och Djupanbäcken genom området. Perfekt alltså för göktytorna. Det får förmodligen plats ytterligare några holkar på platsen, men det blir en senare fråga. Omplaceringen föranleds av nybebyggelse av fälten i Ormbacka. ☒

Fortsatt expansion

Havsörnen fortsätter att öka sin numerär i Sverige och är nu så vanlig i våra trakter att man observerar den i princip varje dag. För tre år sedan fick JOK-Bladet en intervju med det f.d. Projekt Havsörns då relativt nytillträdde projektledare, Peter Hellström, som kunde berätta att det ursprungliga räddningsprojektet - under många år lett av Björn Helander - övergått till att bli ett övervakningsprojekt under Naturhistoriska Riksmuseet. Nu tog vi kontakt med honom igen för att se om det hänt något nytt.

Av samtalet framgick att det i Mälaramrådet inte hänt något dramatiskt, men att antalet havsörnar växer varje år. Det har vi för övrigt själva konstaterat då ett - eller flera - par havsörn besökt fiskgjusbona i Säbysjön för att se om de passar som bostad. Också stora ansamlingar av örn på isarna under vårvintern har skvallrat om den ordentliga expansion som fortfarande pågår.

Peter konstaterade att havsörnen förtätar sitt redan täta bestånd längs Östersjöns kusttrakter, inklusive de stora sjöarna, och att den avancerar mot sydvästra Sverige, där den fortfarande är mindre vanlig. Något av en gåta med tanke på att Norge hyser ett enormt tätt bestånd av havsörn sedan många år.

Fågelinfluensa

På vissa håll har tillväxten avstannat något på grund av den pågående fågelinfluensan som kan jämföras med Covid-19, då den muterar och formar nya stammar av virus som drabbar fåglarna. Ett antal av de påträffade döda havsörnarna de senaste åren har varit smittade av varianter av H5N8 som är det formella namnet på influensan. Det bör påpekas att fågelinfluensan inte är särskilt farlig för människor. Fåglar drabbas särskilt hårt när andra faktorer försvagar deras immunförsvar, som t.ex. denna vårs extremt kalla och blöta väder, som drabbade havsörnsbona några av oss följer via nätet. Där har fågelinfluensa konstaterats.

Inbördes strider

Det största hotet mot enskilda havsörnar är dock havsörnarna själva. Inbördes strider om rätten till särskilt populära boplatser leder ofta till att fåglar dör. Detta gäller både hanar och honor. Peter Hellström tror att sådana

konflikter kommer att öka alltefter som populationen förtäts. Vid en del bon kan strider pågå i flera år, och flera örnar dödas. Detta har bland annat konstaterats vid ett av de havsörnsbon som kan följas på nätet (i Lettland). Ett annat bo som övergavs av samma orsak, hyser numera ett kungsörnspar - som dessvärre även de har drabbats av influensa och förtidig död.

Förhållandet till fiskgjusen

Förhållandet till andra fågelarter är också ett intressant ämne. Särskilt fiskgjusen bör uppmärksammas, då den och havsörnen i grund och botten är konkurrenter. Örnarna dödar inte gjusarna, men stjälar deras byten och tar över en del av deras bon, vilket till slut tränger bort gjusarna. Här har redaktionen en teori som kan vara tänkbar: Under 1900-talet minskade havsörnsstammen kraftigt på grund av miljögifter som DDT och PCB. Den en gång relativt vanliga havsörnen, som dock jagades hårt av en rovdjursfientlig befolkning, höll i princip på att försvinna som havsörn. Bara ett minskande bestånd uppe i fjällen, som för övrigt förföljdes av de renägande samerna, höll stånd med hjälp av en del norska invandrare.

Samtidigt växte den svenska populationen av fiskgjuse, först under första hälften av 1900-talet, men en nedgång på grund av miljögifterna i mitten av seklet, för att senare mer än fördubbla antalet häckande par från cirka 2000 1970, till mer än 4300 i slutet på 1990-talet. Man kan nog anta att gjusarna var framgångsrika under havsörnens frånvaro.

När sedan sekelskiftet, havsörnen börjat expandera kraftigt, har fiskgjusens expansion avbrutits och följts av en minskning. Egentligen inte någon underlig utveckling.

Förhållandet till skarvarna

En annan fågelart som interagerar med havsörnen är storskarven. Den utsätts

både för predation och röveri. Ibland bosätter sig havsörnen helt fräckt mitt i en skarvkoloni (se bild). Där ägnar de sig åt att stjäla bytena från skarvarna, vilket är lättare än att fiska själva. En och annan skarvunge går sannolikt till örnföda också, men Peter Hellström anser att havsörnarna är för klumpiga för att kunna ta skarvungar i bona om de sitter i träden. Det är lättare att jaga skarvarna så att de kräks upp sina byten de har med sig i krävan.

Opportunistiskt beteende

När sommaren är slut och ungarna är självständiga, övergår havsörnarna till att leva på kadaver, främst efter älgjakt då man lämnar ett stort överskott i skogarna. Vid fågelsjöar jagar den gäss och andra sjöfåglar som ansamlas i stora grupper. Man får också förmoda att havsörnen kommer att bli mer frekvent kring platser där man hanterar döda djur. I Nordamerika har vissa bestånd av vithövdad havsörn, som är mycket närbesläktad med havsörnen och dessutom anses bilda ett artpar med sin europeiska kusin, tagit sig för vana att besöka fiskhamnar, fiskindustrier, och liknande för att kunna tigga till sig en eller annan munsbit. Ett beteende som vi känner igen från mås- och kråkfåglar.

I reviret hela året

Revirhävande havsörnar bevakar boet året runt. De använder boet för att mata de utflugna ungarna ända fram till hösten, och när dessa blir självständiga börjar paret så smått att reparera den hårt slitna bobalen. I oktober sätter paret igång med större reparationer, som pågår fram till årsskiftet. Då ägnar havsörnparet sig mer åt att överleva den hårdaste delen av året, när tillfällena är få att jaga eller hitta annat att äta. Någon gång i slutet på januari börjar paret att pynta boet med nya torrgrenar och färska kvistar. När de senare bär med sig och börjar bädda med torrt gräs är det dags för en ny häckning.

Vill man se häckande havsörnar, kan man åka till närbelägna Fysingen, som hyser ett par vars bo kan studeras (med tubkikare) från fågeltornet. De häckar på Stora Kyngan, en liten ö mitt i sjön, och låter sig inte störas annat än av närgångna fiskare som inte kan hålla avståndet. De brukar få ut ett par ungar varje år. ☒

Exempel på ett havsörnbo som byggts mitt i en skarvkoloni. Fotot är publicerat under Creative Commons Attribution-Share Alike 4.0 International license. Fotograf: Wolf Spillner.

Aktuella observationer

Den tveksamma våren gick till slut över i en tydlig sommar. En varm och solig sommar som ganska brådstörtat gick över i en ganska sval sensommar med inte obetydliga mängder regn. Totalt sett hittills i år har vi på hela Järvafältet observerat 177 arter. Om vi jämför det med 2020 då 177 arter observerades totalt är vi på samma nivå och kan möjligen ökas på lite under sträcktiden. Det kan kännas lite bättre då första halvåret visade på en större skillnad mellan åren. Man ska dock inte dra för stora växlar på det då skillnaden i tidsintervallen betyder mer på senvåren än sensommaren.

Totalt har det rapporterats 136 arter under perioden 15 juni till skrivande stund 3 september. Ingen ny art har rapporterats under perioden. Däremot kan vi konstatera att vi har haft en hel del lyckade häckningar som gläder.

Svarthakedopping

Vår skyltfågel har häckat på två ställen under året. Dels i Hjulsta vattenpark och i Kyrkdammen vid Järfälla kyrka. Förra året kunde man med fog diskutera om det var en häckning i Kyrkdammen eller ej. Den konstaterade häckningen i Hjulsta vattenpark med 1 unge observerades fram till den tidpunkt då den försvann där och samtidigt dök det upp en unge i Kyrkdammen. Det kan inte uteslutas att fåglarna från vattenparken tog sig upp till Kyrkdammen på något sätt. I år finns det observationer av pulli från såväl vattenparken som Kyrkdammen vid samma tidpunkt. Vi kan då glädjande konstatera att vi har två häckningar av svarthakedopping på Järvafältet under 2021.

Smådopping

Om vi fortsätter på spåret med lyckade doppinghäckningar har vi en observation av en 1k fågel från fågeltornet i Säbysjön från den 20 juli. Observationer av smådopping har skett sporadiskt i Säbysjön och mot bakgrund av det är det troligt att det har skett en häckning där som har givit åtminstone en unge. Observationer av smådopping har även gjorts i Råstasjön och i Väsby sjöäng men inga observationer av 1k fåglar har gjorts varför häckningen i Säbysjön sannolikt är den enda för smådopping under 2021

Skäggdopping

Om det är lite tunt på såväl svarthake- som smådoppingssidan är det desto bättre när det kommer till skäggdopping. Många fåglar är rapporterade under hela perioden och det finns noteringar om ungfåglar av varierande ålder i Lötsjön, Råstasjön, Ravalen och Säbysjön. En fast och stadig population av skäggdopping i vårt rapportområde.

Brunand

Brunanden är rödlistad och har beteckning- en starkt hotad. Desto roligare är det då att konstatera att den verkar ha hittat en bra plats att häcka på i Säbysjön. Det finns observationer även från Råstasjön och andra ställen, men de enda observationer som finns kring häckningskriterier är kopplade till Säbysjön. Högsta antalet pulli är 10 stycken

och är från den 10 juni. Det är glädjande att denna mycket vackra and har en stadig etablering i vårt rapportområde. Här gäller det att vi håller ögonen öppna och ser om vi inte till kommande år kan upptäcka att den har börjat häcka även på andra ställen.

Snatteband

Snattebanden är en and som har varit på frammarsch en längre tid och den har också häckat i vårt rapportområde länge. De första noteringar om häckning är från 2005 då ett 10-tal pulli rapporterades från Säbysjön. Toppåret var 2014 då det gjordes en räkning till ett 25-tal pulli. Även det var från Säbysjön. Den har även häckat i Råstasjön, Vattenparken, Lötsjön och Kyrkdammen. Årets resultat är lyckade häckning i Säbysjön, Råstasjön och Kyrkdammen. En minskning från de riktigt stora talen. Vi får hoppas på att de återkommer.

Sångsvan

Sångsvanen framsteg i vårt närområde fortsätter. Lyckade häckningar har konstaterats i Säbysjön, Ravalen och Väsby sjöäng. Det är på samma nivå som föregående år. I ett historiskt perspektiv kan man konstatera att den första noteringen av lyckad häckning var 2012 även om etableringsförsök noterats sedan 2009. Totalt har det noterats 13 stycken pulli under 2021.

Knölsvan

När sångsvanen har rönt framgång ser det ut som att knölsvanen har fått vika undan. Lyckade häckningar har genomförts i Översjön, Lötsjön och Råstasjön där sångsvanen inte har etablerat sig. Den enda sjö där de häckade tillsammans under 2021 är Ravalen där 2 ungar noterades. Samma situation som för 2020. Vi får gå tillbaka till 2016 för att hitta lyckad häckning i Säbysjön då 7 ungar såg dagens ljus i den södra delen av sjön.

Storskrake

Den glädjande och kanske lite förvånande häckningen av storskrake i Ravalen under 2020 fick en upprepning även under 2021. 10 pulli rapporterades i slutet av maj. Även om det förekommit storskrake under 6 av åren på 2000-talet är det bara de två senaste som har varit häckningar. Vi får hoppas på en fortsättning.

Skrattmå

Det går inte att gå förbi skratmåsen om man ska titta lite på häckande fåglar i om-

rådet. Råstasjön har nu klart etablerat sig som val nummer ett för skratmåsen med omkring 1000 stycken som toppnotering för 2021. Säbysjöns koloni har minskat något, men är fortfarande stor där toppnoteringen var 525 fåglar. När det gäller årsungar är toppnoteringen för Råstasjön ca 200 fåglar. Det känns lite lågt då även Säbysjöns toppnotering ligger däromkring. 240 är noterat för den 2 juli. Kan det vara så att det är svårare att se alla ungfåglar ute på vassholmen?

Silltrut

Silltruten är en fågel som det dessvärre inte har gått så bra för på senare tid. Den svenska populationen minskade med 35 % mellan 70-talet och 2010 då den uppgick till ca 9000. Samtidigt finns flera raser som komplicerar bilden. Predation från framför allt gråtrut och minskning av den naturliga födan är orsaker som har spelat in. I vårt område har vi noteringar om 8 1k-fåglar i Råstasjön och 6 1k-fåglar i Lötsjön. Det är glädjande siffror. Inga lyckade häckningar i Kyrkdammen, Översjön eller Säbysjön trots observationer av par där. Det är trots allt en bättre siffra än vad vi hade 2020 då endast enstaka observationer gjordes men en bit ifrån toppåret 2018 då 18 1k-fåglar noterades i Råstasjön.

Ormvråk

Ormvråken häckar i området och sannolikt med flera par. Enda observationen av häckande fågel kommer från Ärvingeträsk men revirhävande fåglar har observerats från flera håll.

Duvhök

Även duvhöken häckar och sannolikt på flera olika ställen. De enda observationerna

av 1k-fåglar är från 30-meterskärret från slutet av augusti. Möjligen kan man från bilderna se att det rör sig om två olika fåglar.

Brun kärnhök

Historien håller i sig och vi hade även detta år häckande brun kärnhök vid Säbysjön. Tre ex 1k-fåglar observerades den 30 juli. En häckning är det normala även om det har förekommit fler genom åren.

Lärkfalk

Även lärkfalken brukar häcka och då norr om 30-meterskärret. Så verkar vara fallet även i år och en 1k-fågel observerades den 21 augusti.

Fiskgjuse

Hur har det gått för våra fiskgjusar? Inte en enda observation av häckning är noterad. Är det så illa? Att det inte blev någon häckning

Anna Lyubútova

i Säbysjön är klart. Ett havsörnspar var där och kollade in åtminstone det ena boet och möjligen har det spelat in. Möjligen saknades det en hona där. I Översjön var det läge för häckning, men uppenbarligen inte konstaterad. Klart sämre än 2020 då det observerades 1k-fåglar i såväl Säbysjön som Översjön.

Hornuggla

Hornuggla är vi inte bortskämda med även om det har skett sporadiska häckningar genom åren. Den första observationen är från 2000 och sedan återkom de sporadiskt genom åren. Efter 2014 var det en paus fram till förra året då många fick möjligheten till fina observationen vid Husby gård (se foto). I år har häckningen ägt rum någonstans kring Hästa gård Hästa klack. Två ungar är det som har observerats vilket är färre än förra året då det var 5 stycken inledningsvis.

Kattuggla

Kattuggla finns lite överallt, men det är bara en observation av en kattuggleunge nära fågeltornet vid Säbysjön. Det borde finnas fler lyckade häckningar, men som sagt inga fler observationer.

Fasan

Vi är flera som har klagat på svårigheten att få ihop fasan på årslistan på norra sidan. Det har varit betydligt enklare på den södra sidan. Det syns tydligt i rapporterna av lyckade häckningar. De två som har observerats i år är båda ifrån södra delen. Hela 13 ex 1k-fåglar observerades vid Granholmstippen i slutet av augusti och 2 1k-fåglar rapportera-

des från Örs hästhagar i början av augusti. En relativt energiskt spelande tupp från norra delen av 30-meterskärret är det som kan noteras från norra även om man kan gissa att det finns häckningar på ett par ställen.

Trana

Tranan häckar nu på tre ställen på Järvafältet. Ett par försökte vid 30-meterskärret, men inga ungar observerades. Vid Finnängen fick de fram 2 ungar och möjligen även 1 unge vid häckningen vid Väsby sjöäng. Det är lite vaga noteringar därifrån.

Mindre strandpipare

Den mindre strandpiparen är ingen regelbunden häckningsfågel i området, men 1 häckning kan konstateras från södra sedan vid Solna hotell där 2 1k-fåglar observerats i början av augusti. Även från Säby strandäng har gjorts observationer men det har stannat vid vuxna fåglar och någon häckning på norra sidan har sannolikt inte skett sedan den famösa översvämningen vid Hägerstalund 2018. En snabb genomgång av åren visar att det är framför allt på den södra sidan där häckningsobservationer har gjorts.

Göktyta

Göktytan är en art som vi har haft god uppföljning på i det speciella projektet. Totalt sett har 29 ringmärkningar noterats i artportalen. Det är på ungefär samma nivå som 2020 då 25 pulli ringmärktes med notering i artportalen. Det är de noteringar som finns även historiskt vilket visar på

behovet av att notera i artportalen så att vi kan följa utvecklingen på en art. Känslan är i alla fall hos mig att det är en ganska stabil situation för göktytan inom vårt område. En tillbakagång generell i Sverige mellan 1970 och 2000 verkar ha förbytts i en bättre utveckling nu. (Fågelvännen 2/2012) Se även rapporten på s.5.

Mindre hackspett

Denna diskreta hackspett är notoriskt svår att hitta, men ca 5 stycken observationer har gjorts av häckningsförberedelser på såväl södra som norra Järvafältet. Det är fler än 2020 men det är svårt att bilda sig en uppfattning om utbredningen just mot bakgrund av deras diskreta beteende.

Gök

Göken är svårbevakad av naturliga skäl men att det finns gökar som förökar sig inom vårt område är sannolikt. De flesta observationer är helt naturligt av ropande gökar och dessa håller sig på en jämn nivå över åren.

Svart rödstjärt

Även i år har det varit en häckning av svart rödstjärt i området. En 1k-fågel har observerats på Molnsättra liksom föregående år. Att få svart rödstjärt som återkommande häckfågel är verkligen glädjande.

Hämpling

har rapporterats från Barkarby flygfält med Järfälla kyrka som bas. Enstaka observationer av 1k-fåglar har gjorts. Det borde finnas fler häckningslokaler men denna är den enda som har rapporterats. ☒ (ULF SVAHN)

- 50 ÅR SEN -
HISTORISKA
JÄRVAFÄLTET

© RAXAH 2012

Redaktören i unga dagar. Kan det ha varit kåldolmar?

Mönstring i Järva,

Våren 1971 kallades alla pojkar in som fyllde 19 år det året för mönstring inom det som då hette Krigsmakten. Inom dugligheten. Jag tillhörde de som hyllade pacifismen och ansökte naturligtvis om vapenfri tjänst, vilket jag aldrig fick. Lokaler i Bagartorp, som fortfarande står kvar. Det här är en serie foton från den dagen. Husmanskost på tallrikar och potatis. Jag som pansarskyttesoldat i P10 Strängnäs, och Roger som radaroperatör vid F2 i Hägernäs i Roslagen. Foto: Raxah

Entré till det som förr var matsal. Jag gissar att fotot ovan är taget vid det börsta stupröret, eftersom man skymtar ytterkläder bakom rutorna längst bort i bild.

Östra inskrivningscentralen var namnet på den enhet inom krigsmakten som ansvarade för mönstringen i Bagartorp. Där inskrevs 15 000 unga män årligen mellan åren 1969-1991 då man flyttade ut till Täby.

Roger kollar hörseln.

EKG-kontroll (ovan & nedan)

Värnpliktig assistent, s.k. "malaj".

årskull '52 (1971)

nga friska unga män slapp undan, utan alla skulle genomgå en noggrann undersökning för bedömning av krigs-
g fick. Så tillsammans med kompisen Roger och hans kamera, så genomled vi mönstringen i värnpliktsverkets
arna förstås... Fotona ovan är tagna av Roger Halvarsson vid detta tillfälle. Drygt ett år senare ryckte vi in i lum-
ona nedan visar Bagartorp idag, med förskoleverksamhet i de flesta av lokalerna. ☒ (Jojje Lintrup)

EKG-fönster?
↓

Bagartorp idag. Förskola i det främsta
huset som nog var ett av inskrivnings-
husen, samt i det bortreasta huset, som
är den gamla matsalen.
↓

Novemberkruss

När höstmörkret faller, och november närmar sig med stormsteg, är vi ett gäng JOK-are som gläds åt att denna mörka och trista månad äntligen är tillbaka. Då är det nämligen dags för årets **Novemberkruss**. Novemberkruset är en tävling där den som ser eller hör flest fågelarter på **Norra Järvafältet** under november månad vinner. Inga priser delas ut (annat än äran av att ha sett fler arter än någon annan skådare här), och syftet med tävlingen är främst att få JOK-are att komma ut och skåda även denna fågelfattiga månad. Man vet ju aldrig vilka rariteter som kan gömma sig på Järvafältet... I förra årets Novemberkruss fick vi gratulera Johan Wallin till segern med den fantastiska summan 73 arter. Vill du läsa mer om Novemberkruss, hur det gick förra året och få löpande information om årets Novemberkruss är det bästa sättet att ladda ner appen **Band**, och där ansluta sig till gruppen **Novemberkruss**. Via den appen och gruppen kan du i november dagligen rapportera in hur många nya novemberarter du sett eller hört. Mer information om årets tävling kommer när november närmar sig på hemsidan, i Facebook samt i **Band**-appen. Välkommen med ut och leta reda på Järvas gömda novemberberrarrisar! ☒

BJÖRNE WESTER

Fågelskådning för sommarjobbade ungdomar...

Under våren frågade Stockholms kommun och där närmare bestämt stadsdelsnämnden i Rinkeby-Kista om JOK kunde ställa upp med några ekskursioner för sommarjobbade ungdomar. Kommunen tar varje år emot ett par hundra ungdomar för sommarjobb i parker. **Mats Grönvik** som var parkingenjör hade som plan att arbetet 2021 också skulle innehålla en insats för att gynna biologisk mångfald och dessutom skapa kunskap och förståelse för naturen i sitt närområde. En del av detta var en satsning på byggande av fågelholkar. För att öka förståelsen för vilka fåglar som finns i närområdet var tanken att komplettera arbetet med fågelexkursioner. På detta sätt skulle ungdomarna få direkt information om vilka arter som fanns i närområdet.

Från JOK:s sida var vi naturligtvis mycket positiva till initiativet. Att få direkt kontakt med Stockholm som på grund av sin storlek har ett mycket spritt ansvar för det som har med Järvafältet att göra är bara det en fördel. Att dessutom få träffa ungdomar som genom fritt val valt att följa med på en fågel-exkursion är en för bra möjlighet att få sprida kunskap om fågelskådning för att missa. Vi fick dessutom möjligheten att marknadsföra Järvafältet som det fina smultronställe och den viktiga gröna oas det är. Tidpunkten var inte idealisk då den med naturnödvändighet måste var efter att skolorna har slutat och att de har börjat på sina sommarjobb. Med andra ord i juli. Även om

åtminstone jag har hört ett antal vårfåglar som rörsångare, svarthätta, lövsångare m.m. i juli i år är det på det hela tyst från fågelkören. Många är mitt uppe i bestyren att föda upp ungar och är därmed inte heller så lätta att få syn på. Icke desto mindre finns det alltid något att observera.

Från JOK: s sida ställde jag själv och **Anders Lindberg** upp som ledare för de två ekskursioner som det till slut blev frågan om. Vid båda tillfällena startade vi vid utegymmet vid Ärvingeplan i närheten av koloniområdet i Kista och dessutom Igelbäcken. Totalt sett var det ett 30-tal ungdomar fördelade på de två dagarna. Promenaden startade vid just koloniområdet och fortsatte mot och över Igelbäcken mot koloniområdet närmast Rinkebyhage. En ekskursion på ungefär två timmar. Inte helt oväntat blev antalet arter lågt men låg ändå upp emot 20 st. **Mats Grönvik** var dessutom en person med stor kunskap om insekter och därmed fjärlar vilket adderade till en fin upplevelse för de närvarande.

För Anders och mig var det ett nytt och trevligt inslag och om vi med detta kan ha sått ett frö om fågelintresse hos några är det enbart positivt.

Hallå Mats Grönvik, vad är era erfarenheter av aktiviteten, fick ni ut det ni ville när ni planerade aktiviteten.

— Ja det tycker jag absolut att vi fick. För de ungdomar som var med bjöds de på en bra ekskursion med specialkompetens inom ornitologi och naturkunskap. Även om det var ganska tyst på fågelfronten så var ändå de arter vi såg, många. Jag tror att som ornitolog kanske man slutar räkna med de vanliga fåglarna, men för nya personer är det ändå intressant och det finns mycket att berätta kring dem.

Vilken typ av holkar byggdes och var sattes de ut?

— Det byggdes kanske bara tio holkar under säsongen, vilket var mindre än jag räknat med, men jag tror och hoppas att det kan bli fler under kommande år. Holkarna kommer att sättas upp utmed Husbystigen mellan Granby bollplan och Husby gård. De byggde vanliga fågelholkar med 35 mm hål. Jag hoppas att vi kommer att kunna fortsätta samarbetet under kommande år och ska göra vad jag kan för att förmedla kontakten till mina kollegor innan jag slutar. ☒

ULF SVAHN

En av de av gruppen uppsatta holkarna i Rinkeby-Kista. Foto: Mats Grönvik

Projekt mindre hackspett - medborgarforskning

Lunds universitet / Ingrid Stenman

Under våren och försommaren har jag, **Ingrid Stenman**, **Björn Wester** och **Bo Hallman** medverkat i en forskningsstudie från Lunds universitet där den mindre hackspetten men även entitan stått i fokus.

Ett långsiktigt projekt

Mindre hackspetten minskade extremt kraftigt under 80-talet, vilket var anledningen till de första inventeringarna som då gjordes inom projektet. Arten återhämtade sig något under 90-talet förmodligen för att man sedan ett par decennier tillbaka praktiserat en annan miljöhänsyn i skogsbruket där mer äldre skog och äldre lövträd bevarades vilket hade positiva effekter på habitatkvalitet för mindre hackspett och många andra arter. Men under de sista ca 10 åren tycks den ha minskat något igen, och orsakerna kan naturligtvis vara många.

Nya inventeringar har nu gjorts under åren 2019 till -2021 och den främsta anledningen till dessa återinventeringar har framförallt varit för att se hur skogens struktur och miljö har förändrats och om detta kan kopplas till en minskad eller ökad förekomst av den mindre hackspetten. Det kan både vara positiva förändringar mellan 80-talet och nu och negativa. Man letar alltså efter en tydlig koppling mellan vissa skogliga förändringar och förändringar i artens förekomst och välmående.

Medborgarforskning – när många hjälps åt samtidigt.

För att forskarna ska kunna få in stora mängder data över stora områden på kort tid tar dom ofta hjälp av allmänheten i det som kallas medborgarforskning. Som privatperson och ornitolog kan man verkligen göra en insats genom att hjälpa till med inrapportering av intressant fakta som forskarna efterfrågar. Det blir nytta med nöje när man ändå utövar sitt fågelskådande. **Björn Wester** var med redan vid den första inventeringen på 80-talet som gjordes på Järvafältet kring den mindre hackspetten. Den mindre hackspetten kan ses som en signalart för värdefulla lövskogsmiljöer och man vet att där den mindre hackspetten och även entitan finns, finns också goda livsbetingelser för andra arter och organismer. Den mindre hackspetten och entitan föredrar gammal grovstammig lövskog, spetten vill gärna ha högstammig ädellövskog där den äter vedlevande insektslarver i de tunna döda grenverken i de annars fullt friska lövträden, medan entitan föredrar de mer fuktigare partierna i samma lövskog.

Systematisk inventering nu och då

Många av de Inventeringsrutorna som upprättats finns alltså kvar sedan den första inventeringen på 80-talet. Inventeringsrutorna är ca 2 kvadratkilometer stora, och det finns drygt ett 150 tal utspridda över landet med tyngdpunkten på Sydsverige, detta för att få så god översikt som möjligt hur det står till med den mindre hack-

Rapporter

spetten och entitan som båda har liknande krav på biotopen i de lövskogar de lever i. Instruktioner och Inventeringsmetodik som vi fick från Lunds Universitet med Carsten Kost i spetsen som är ansvarig för projektet gick ut på att man förutom att inventera biotopen, går igenom all vuxen löv- och blandskog i rutan söker igenom döda träd i de lövdominerande delarna, och letar efter mindre hackspetthål i dessa.

För att säkert kunna säga att inventeringsrutan är bebodd av arten krävs minst 15 minuters kontakt med en fågel, som födosöker lugnt, trummar eller hackar bo i rutan, eller en kortare kontakt med en fågel åt gången, vid minst två inventeringstillfällen. Kontakt med två olika (hane/hona) vid samma eller skilda tillfällen och också förekomst av minst ett nytt och fräscht bohål.

Allt dokumenteras med exakt plats i rutan, datum klockslag och längd på observationen för att sedan bearbetas av forskarna.

Just min ruta är en av de nyinritad för året och ligger i Görvalns naturreservat där jag har haft Lövholmen – Skäfteholmen som bas eftersom jag ganska snabbt hittade ett revir där.

På holmarna finns ett gammalt skogsbestånd med blandad lövskog gott om högstubbar, knäckta och fallna kvarliggande träd, och på sina ställen näst intill ogenomtränglig terräng, ett eldorado för våra spettar kan man säga. Spillkråka, grönöling och större hackspett är heller inte svårt att träffa på.

Jag har även inventerat i området runt Baset Hummelmora hage och upp mot Sandviks gård som ingår i rutan. Vid Gåseborg finns ytterligare ett revir men det ligger utanför min inventeringsruta, men är dock noterat. Den ruta som Björn och Bo inventerat ligger i nordligaste delen av Norra Järvafältet, och i Sollentuna kommun. Rutan sträcker sig från Fäboda gård i söder till Rotebroleden i norr. I den rutan har mindre hackspett hörts trumma, och även setts hacka ut ett bohål, men någon häckning genomfördes tyvärr aldrig i det uthackade hålet, vilket i och för sig inte

behöver betyda att ingen häckning blev av i rutan. Den mindre hackspetten hackar ofta ut mer än ett häckningshål och där efter är det honan som väljer vilket hål hon vill lägga sina ägg i, så rutan betraktas som bebodd. Däremot gjordes inga observationer av entita i denna inventeringsruta där Björn också tidigare år inventerat.

Projektets kanske viktigaste del

En stor och viktig del av projektet innebär att inventera biotopen i den ruta man blivit tilldelad, eftersom det är den som är avgörande för artens fortlevnad och existens. Hittar vi revir där mindre hackspetten eller entitan finns och kan beskriva det habitat som omges i rutan kan vi också brett genom forskningen förstå och till framtiden bevara och även skapa områden som är lämpliga som livsmiljö sedd ur artens perspektiv.

Och i de rutor som inventeras och arten inte finns lär vi oss dessutom vilka habitat de inte trivs i eller i vilken yta av, i och för sig lämplig skog, men som är i storlek otillräcklig.

Så i de rutor som finns kvar från 80-talet kan man jämföra mellan då och nu och se vilka skillnader i skogen som kan förklara eventuella ändringar av förekomsten av arten.

Revir, födosök, boende

Den mindre hackspetten är en stannfågel som endast under vintern lämnar sitt lilla revir och då istället rör sig över stora områden där den gärna drar runt med mesar. Den är vintertid tyst och mycket svår att upptäcka.

Tidigt på våren däremot kan man höra den mindre hackspettens börja hävda revir genom trumningar och rop från både hanen och honan, det brukar ske i mitten på mars ungefär samtidigt som blåsiporna slår ut. Det var också då jag stötte på först hanen och sedan honan i reviret på Lövholmen / Skäfteholmen där de höll till och födosökte på ett ganska litet område. Den mindre hackspettens födosök under tidig vår sker ofta just i alskogar och alkärr där dom hittar larver och skalbaggar. Man kan under vår höst och sommarmånader följa den lilla spetten hur den i sitt habitat flyttar runt i sina olika biotoper där den finner mest föda i de olika trädslag.

Att hitta fräscha sov- och bohål var också en stor viktig del i projektet för att förstå att reviret är bebott. I ett aktivt revir hittar man oftast flera stycken eftersom både hanen och honan har minst ett varsitt ofta flera hål som de sover i. Hålen är alltid prydligt uthackade och inte större än 3 cm alltid i döda stamdelar eller högstubbar. Inte så svåra att hitta när man vet vad man letar efter. När sedan ekbladen någon gång i mitten av maj slår ut lägger de sina ägg i ett alltid nyuthackat hål i framförallt al eller björk.

Resultatet av inventeringen

Några ungar fick jag aldrig se i reviret på Skäfteholmen/Lövholmen förmodligen hade de häckhålet längre ner i alkärret i

Foton: Ingrid Stenman

det området de hållit till i hela våren och när de eviga regnen kom fylldes kärret med stående vatten ända upp till stigen så det var omöjligt att beträda området till långt in på sommaren. Båda våra rutor ansågs bebodda och uppfyllde de krav för revir av mindre hackspett som efterfrågades i de mycket noggranna instruktioner vi fick vid uppstarten av projektet.

Inventeringen av entita som genomfördes samtidigt som inventeringen av mindre hackspett, gick det sämre med även i min inventeringsruta. Endast vid ett inventeringstillfälle stötte jag på en ensam entita på en gren. För att rutan ska anses bebodd av entita krävdes enligt instruktionerna att man har kontakt med en individ som visar revirbeteende som tex sång, bobygge, aktivt bo, kontakt med ett par, eller en ensam fågel vid minst två inventeringstillfällen. Entitan har minskat kraftigt de senaste decennierna och inte alls visat samma tecken på återhämtning som den mindre hackspetten. En ytterligare inventeringsruta på Järvafältet som varit med under åren ligger vid västra delen av Säbysjön mot IKEA vidare upp över Säby gård. Tidigare år har den rutan gett häckning med flygga ungar men i år var den tom, kanske har det paret bara flyttat sig lite längre ner mot Ålsta Hage och alkärren och därmed hamnat utanför inventeringsrutan där många av oss stött på den. Inte minst när vi inventerade i Ålsta - och den hörs emellanåt till vid 30-meterskärret. Entita hittades inte heller i den rutan.

Vid Almarestaket finns också en inventeringsruta som är bebodd av både mindre hackspett och dessutom flera par av entita, vilket gör den rutan ännu mer intressant. Vad är det som finns i den biotopen som gör den platsen så intressant för entitan? Vidare forskning kommer säkert ge svar på det. ☒

Skarv

Ända fram till det senaste sekel-skiftet var storskarven ovanlig i Mälardalen, men har under de senaste 20 åren etablerat sig med ett stort antal kolonier i Mälaren och därmed blivit en alltid närvarande fiskare i våra mindre sjöar, Översjön, Ravalen, Säbysjön, samt Råstasjön och Lötsjön.

Ute i Stockholms skärgård etablerade sig skarven redan år 1994 på ön Grän nära Utö, och sedan dröjde det inte länge förrän kolonierna blev fler och skarven började uppträda i Stockholms ström. Därpå följde en etablering inne i Mälarens skärgård, på ön Pö, där den ökade snabbt i antal. Men skarven har en lång historia i Sverige.

Den första kända skriftliga beviset på storskarv i vårt land är från 1500-talet av Olaus Magnus. Vid arkeologiska utgrävningar av 900-talets Birka fann man benfynd av juvenil storskarv vilket tyder på att arten häckade där då. Under 1800-talet häckade arten troligtvis enbart i Skåne och Blekinge. På grund av förföljelse utrotades den i Sverige i slutet av 1800-talet eller möjligen något senare. Den häckade ännu 1887 i Skåne vid Krageholm, nära Ystad och vid Snogeholm, och i Blekinge i skogsområden, främst i Hoby socken och vid Tromtö väster om Karlskrona. Det finns uppgifter om att den fortfarande 1909 ska ha häckat i Hoby.

Kring 1940-talet hade arten återetablerat sig, och det fanns då en koloni i Kalmarsund som långsamt ökade i storlek. 1985 häckade där 1670 par. Från slutet av 1980-talet spred sig arten till andra delar av sydöstra Sverige och 1989 fanns det tio kolonier med 4 800 par, samtidigt som storskarven även ökade stort i Danmark. Under 1990-talet ökade så storskarven stort i Sverige och 2004 fanns det 190 kolonier med sammanlagt 35 000 par i Sverige. I Stockholms skärgård upptäcktes den första kolonin 1994. Numera förekommer skarvkolonier även i innerskärgårdarna, de stora sjöarna och i de norrländska älvarnas nedre lopp. Kulmen för populationsökningen i Sverige skedde kring mitten av 00-talet. Perioden 2006 till 2009 häckade ungefär 44 000 par årligen i hela landet, medan siffran 2012 var 40 000, det vill säga en minskning med 10 %. Främsta orsaker till minskningen tros vara parasiter och predation (inklusive mänsklig förföljelse). Minskningen hade då främst skett i Götaland och Svealand, medan arten fortfarande ökade något längs Norrlandskusten.

Gruppen skarvar har en fjäderdräkt som delvis inte är vattenavstötande som hos många andra vattenlevande fåglar, som änder och gäss. Visserligen har skarvarna ett undre skikt av fjäderdräkten som är vattentätt och isolerande men den yttre fjäderbeklädningen tar in vatten. Detta gör att fågeln tyngs ned vilket gör det enklare att dyka. För att torka det yttre vattenindränkta fjäderskiktet ställer sig därför storskarven med utbredda vingar. Det har även lagts fram teorier om att skarven sitter och värmer sig med utbredda vingar för att värma upp den kalla fisken som den ätit, men en forskningsstudie

motbevisar detta. Dock breder storskarven ibland ut sina vingar även när de inte är blöta, vilket tyder på att de utbredda vingarna även kan ha andra funktioner.

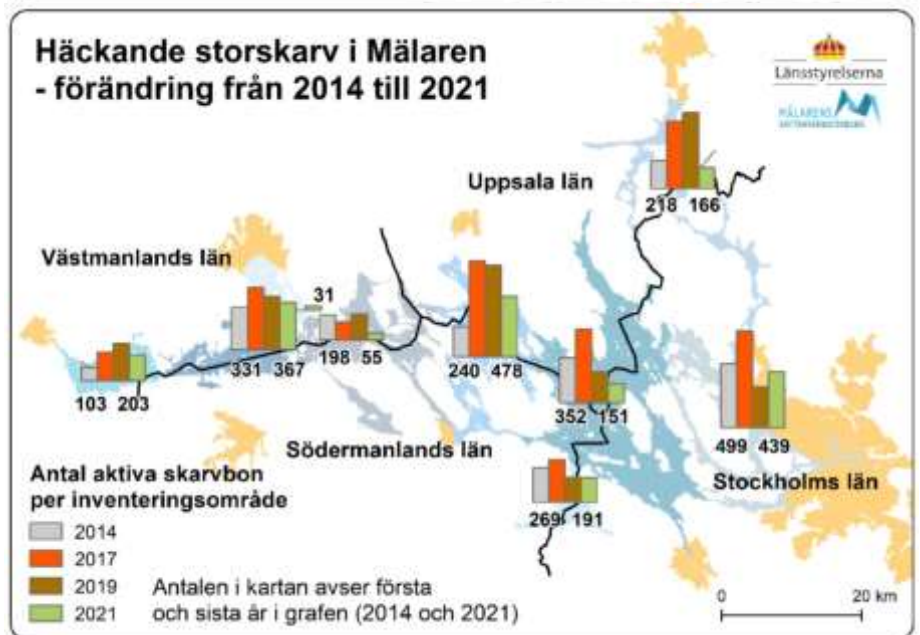
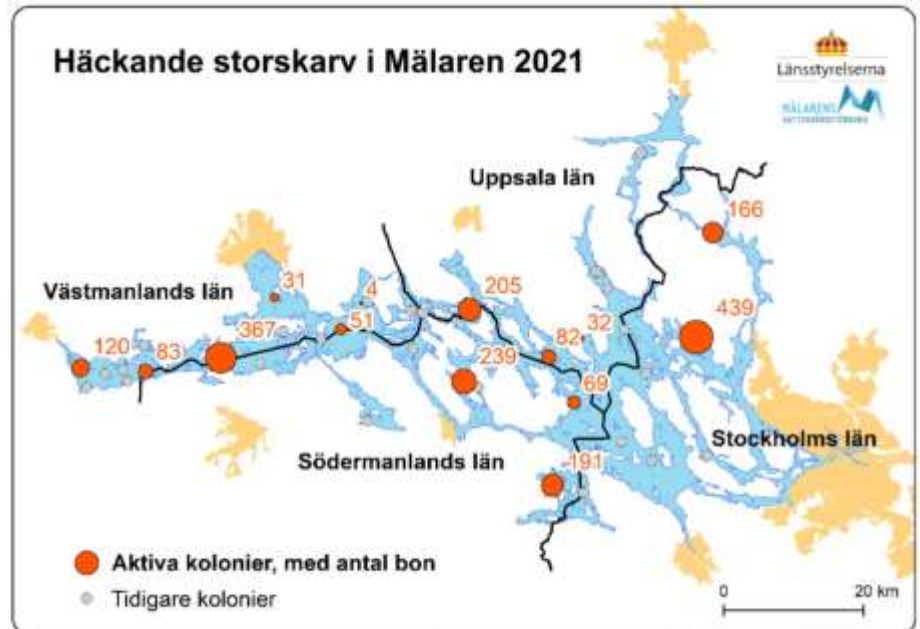
Storskarven fångar sitt byte från botten, ibland på djupare vatten, men oftast i grundare vatten och den dyker till max tio till tolv meters djup. Den adulta storskarvens näringsbehov är cirka 350–500 gram fisk per dygn. Dess föda består till absolut störst del av fisk. Studier av den svenska populationen visar att dess föda främst består av tånglake, abborre, mört och rötsimpa. En studie utförd i Finska viken och i östra Skärgårdshavet under åren 2002–2008 visade att storskarvens föda där till 80–90% bestod av mört, tånglake och abborre. Utöver fisk förekommer det att de tar kräftdjur, groddjur, blötdjur och fågelungar. Den flyger ofta långa sträckor, gärna i större flockar, för att söka föda och kan även födosöka i flock. Studier har visat att storskarvens syn inte är speciellt bra under vatten utan jämförs med människans möjlighet att se under vatten och att de bara kan urskilja enskilda byten på mindre än en meters avstånd. Däremot anses storskarvens möjlighet att snabbt skjuta ut huvudet och näbben med hjälp av sin långa hals utgöra en av orsakerna till att den är en så pass skicklig fiskare.

Den häckar i kolonier, ofta med andra fågelarter. Kolonierna omfattar oftast mellan 10 och 500 par och i extremfall uppemot 1 000 par. Bona, som består av tång och pinnar, placeras på branta klippavsatser eller i träd. Skarven lägger i genomsnitt 4–5 ägg, men kullar med 2–6 förekommer. Äggen är vitaktiga utan fläckar, och är i förhållande till fågelns storlek små. Båda föräldrarna ruvar äggen, vilket tar 27–31 dagar, och tar sedan tillsammans hand om ungarna som blir flygga efter ytterligare 50 dagar. I regel uppnår två ungar vuxen ålder per skarvpar och häckning.

Skarvarnas spillning består till stor del av frätande ammoniak, vilket gör det svårt för växtligheten i närheten av skarvkolonin att klara sig. Skarven tar därför ofta helt över de små öar där den slår sig ner. Man känner lätt igen dessa öar på de döda träden med stora svarta fåglar i, och bristen på annan växtlighet. Ofta finns det dock små skyddade områden på öarna som lite vegetation kan finnas kvar i. Om kolonin splittras på grund av störning och skarvarna flyttar, omvandlas ammoniaken till bland annat nitrat. Nitrat är en form av kväve som fungerar som växtnäring, så ganska snart grönskar ön igen.

I Sverige är *havsörnen* en naturlig predator av skarven och går på vissa håll hårt åt skarvungarna. Örnarna (oftast nyutflugna ungfåglar) angriper främst bon som lagts på marken, och som ligger helt öppet när föräldrarna är borta och födosöker. Störningar av örn, eller mänsklig förföljelse (äggprickning och liknande) är huvudsakerna till att skarvar överger sina kolonier.

Skarvarnas systematik är mycket omdiskuterad. Traditionellt placeras gruppen i ordningen pelikanfåglar (Pelecaniformes) men de har även placerats i ordningen storkfåglar (Ciconiiformes). Alla tillgängliga data tyder på att skarvarna är nära besläktade med orm-

Karta: Länsstyrelsen i Västmanlands län. Underlag: data från regional miljöövervakning

halsfåglarna (Anhingidae) och sulorna (Sulidae).[5][6]. Molekylära och morfologiska studier har visat att ordningen pelikanfåglar är parafyletisk. Skarvarna har därför flyttats till den nya ordningen sulfåglar (Suliformes) tillsammans med ormhalsfåglar, sulor och fregattfåglar. ☒

Källor: *Texterna är uppsnappade i framförallt Svenska Wikipedia, som har en omfattande och bra artikel med många källhänvisningar. Det rör sig alltså om en redaktionellt framställd artikel utan författare. Kartorna är hämtade från Länsstyrelsen i Västmanland och deras rapporter.*

Recension: I fåglarnas värld

Titel: *I fåglarnas värld - om den moderna ornitologins framväxt.*

Författare: Bo Ekberg, Lund

Antal sidor: 360 (inbunden)

Format: 17 x 25 cm (= B5)

Förlag: Carlssons bokförlag

ISBN 978 91 8906 353 2

Pris: Cirka 310:-

Betyg: ☒☒☒☒

En kavalkad, med början hos Olof Rudbeck d.y. och hans fantastiska "Fogelbok" som aldrig kom ut då, men som till slut publicerades under det sena 1980-talet, till Lars Jonsson och hans träffsäkra fågelmålningar av idag. Trots det en diger läsning över, som jag tolkar det, Nordvästeuropas vindlande väg fram till nutidens ornitologi och naturvetenskap.

Det rör sig inte om någon lättsmält tre-rätters middag man tar sig igenom på en kväll, utan ett otroligt tuggande av diverse livsöden, som med en enorm vilja att förstå och beskriva naturen och dess fåglar, krånglat sig fram till vad vi idag känner till om fåglarnas värld, både biologiskt och taxonomiskt. Tankar och idéer, som föddes fram under svåra omständigheter, med stort motstånd från samtiden, och särskilt från närliggande opponenter.

En av de röda trådar man får följa genom hela boken är den ännu mycket omstridda kampen mellan Linnés binomenklatur och behovet av mer komplicerade sätt att namnge fauna och flora, så att man även kan särskilja underarter, osv. Linné vann, men som det ser ut idag är det tveksamt om detta system verkligen kommer att överleva. Det myckna splittrandet av släkten riskerar att leda till att varje art till slut får ett eget släkte!

För oss fågelskådare, som inte har fördjupat oss i vilka som fått fågelarter uppkallade efter sig, eller varför, får plötsligt namnen liv, och det blir många aha-upplevelser längs vägen... Namn som Tunstall, Yarrell, Bewick, Wilson, Temmink, Pallas och Buffon, alla betydelsefulla för den tidiga ornitologin, passerar revy och känns igen från fågelböckerna hemmavid, där de antingen har sitt engelska namn efter någon av dem, eller står med ett vetenskapligt namn tillägnad endera.

Och man fattar att det inte var särskilt oförtjänt att få en eller några fåglar uppkallade efter sig!

En del offrade nämligen familj och bekvämlighet, slutade som lufsfattiga och sjuka, eller avled redan som unga. De blev bestulna på sina arbeten av listigare eller rikare konkurrenter, och blev ibland tvungna att sälja sina dyrt ihopsamlade skinsamlingar och målningar för att hålla näsan över vattnet. Många blev bortglömda och marginaliserade, men har ibland fått återupprättelse på senare tid, andra kommer dock förmodligen aldrig att lyftas fram ur glömskan.

Man måste ha ett historiskt intresse för att tycka att "I fåglarnas värld" är intressant. Författaren håller sig striktligen till perso-

nerna och deras ansträngningar, och i princip ingenting om de fåglar alla inblandade ägnade sig åt.

Han har varit generös i sina personskildringar och lyft fram de olika gestalternas insatser för vetenskap och kunskap. Ett långt avsnitt ägnas åt konstnärerna som skildrat fåglarna i bild, för varje gång mer levande och verklighetstroget, där artister som Thomas Bewick, Alexander Wilson, Jean Jacques Audubon blir ordentligt porträtterade, liksom storheter som Edward Lear, John (och Elizabeth) Gould, Joseph Wolf, samt Louis Agassiz Fuertes. Bland de nordiska konstnärer han porträtterar finns självklart bröderna Wright, Olof Gylling, Gustaf Swenander, Peter Åkerlund och C.J. Sundewall, för att nämna några.

Självklart har författaren fått inskränka sig till de som har satt de djupaste spåren. Därför är historien relativt begränsad till det anglosaxiska och nordiska (läs svenska). Utan att veta säkert, får man väl ändå förmoda att ornitologin erhållit starka influenser från tysk sida, och fransk, och kanske holländsk, där man lade stora resurser på att skildra den värld man samtidigt koloniserade. Holländarna var ju tidigt ute inom vetenskapen (kom ihåg att Linné ju doktorerade i Harderwijk), och tyskarerna låg ju alltid i främsta rummet innan fascismen kom och förstörde allt.

För att inte tala om fransmännen, vars revolution kom att lyfta fram vetenskapen på allvar och med helt nya moderna idéer. Därför ser jag en viss slagsida i den här skildringen av ornitologins historia, liksom jag i en tidigare bok av författarinnan Valérie Chansigaud, "The History of Ornithology" från 2009 (originaltitel: *Histoire de L'Ornithologie*), kunde konstatera en grav vinkling åt det franska.

Nu är det inte bara fågelmålare och taxonomer som skildras i boken. En stor del av den ägnas åt oologin, dvs äggsamlandet,

som ansågs som en viktig del av ornitologins barndom. Detta, och tidens vurm för exotiska fjäder i damernas hattar, var på god väg att utrota många fågelarter - och gjorde det också i några fall, även om det stora misstaget som gjorde slut på många endemiska fågelarter, var utsläppandet av katter, råttor, getter, svin och andra djur i de främmande miljöer man nyss koloniserat. Det blev ju katastrof för mängder med till och med individrika arter.

Som exempel på samlandets konsekvenser står garfågeln på första plats. Denna relativt individrika flygförmögna alka som bodde norra Atlanten, blev först lättfångad mat, och senare när den blev sällsyntare, eftertraktat byte åt taxidermins pionjärer och kuriosasamlingar i många rikemanshus. Och, eftersom man inte hade utvecklat prepareringens senare metoder, gick nästan alla exemplar av fågeln om intet när maler och pälängrar, och förruttnelse gjort sitt. Självklart får Darwins upptäckter stor plats i boken. Hans hävdande av att arterna utvecklas ur andra arter i en ständig utveckling skilde sig väsentligt åt från de förhärskande idéer som hävdade att Gud Fader skapat alla arter till vad de var och att ingenting förändrades med tiden. Till och med Linné trodde på dessa fundamentalistiska idéer och trodde dessutom att svalorna, vilka de nu var, lade sig i dvala under sjöisarna på vintrarna. Man hade ju sett hur dessa fåglar samlades i vassarna på höstarna, och så plötsligt på morgonen var de som uppslukade av de mörka vattnen.

För min personliga del älskar jag böcker som denna. Att kunna grota ner sig i historien om våra egna föregångare som haft samma passion och förälskelse i naturen och fåglarna, och lära sig förstå, att utan dessa personer, skulle vårt eget intresse vara enormt svårt att realisera. Fågelskådare som inte är intresserade av fågelskådningens historia är med en parafra från ett känt Mao-citat från 68:ornas horisont... *Fågelskådare utan kultur, är tjockskalliga fågelskådare!*

Läs den! ☒

JOJJE LINTRUP

Nedan: Karolinaparakit av J.J. Audubon 1827-38, utrotade 1918.

Liten uppföljning om pärlugglorna i Svealand...

Vi följer ju upp artiklarna i JOK-Bladet, och det är nu dags att summera resultatet för pärlugglan i norra Svealand.

Det verkar som att pärlugglorna var på uppgång när det började närma sig mot vår. En och annan hördes ropa vid de vanliga platserna, dit vi åker när ugglesäsongen kommer igång. Uggleyssnarna trängdes på grusvägarna mellan Morgongåva och Uppsala, och tidvis var det över tjugo bilar parkerade på varje lämplig mötesplats.

Som vi berättade i förra numret av JB, lyckades undertecknad och ordförande Ulf hitta en pärluggla som sannolikt häckade nära det s.k. Linnékorset i närheten av sjön Lumpen. Ugglan var fortfarande kvar flera veckor, vilket föranleder oss att tro att den häckade i spillkråkehålet. Något säkert konstaterande kan vi tyvärr inte skriva med, då hålet inte kunde kontrolleras.

Sören Larsson i Ramnäs, som har ett stort antal holkar i skogarna i och runt Surahammar, rapporterar endast en lyckad häckning, med fyra flygga ungar. Han konstaterar att smågnagarna kraschat pga. det kalla och våta vädret senare på våren, och att det därför blev svårt för ugglor och rovfåglar.

Mats Forslund i Avesta-Hedemora konstaterar dystert att pärlugglan inte har lyckats komma tillbaka från den stora nedgången orsakad av fr.a. klimatförändringarna. Han kände inte till någon häckning där, men medgav att han inte har full koll på läget.

I trakterna kring Knutby, där Leif Gustafsson bor, har det även i år varit dåligt. Hyggna breder ut sig mer och mer, och det blir väldigt ont om bra miljöer för pärluggla. Visserligen hörde man en ropande under uggleekskursionen i våras, men kunde inte konstatera någon häckning alls.

Sammanfattningsvis kan man säga, att förhoppningarna om att det efter flera års bottenår skulle bli en uppgång av pärluggla, verkligen kommit på skam. Det lilla hopp som väcktes tidigt i våras, när man åter kunde höra poandet från enstaka pärlugglor i de få skogar som ännu står kvar efter den ohyggliga rovdriften i Sverige, släcktes abrupt av en vår som präglades av kyla och stora mängder regn. Smågnagarpopulationen som var på uppgång, totalhavererade, åtminstone i skogen, vilket vi har kunnat konstatera i fler fall än hos pärlugglan. ☒

Pärlugglans vetenskapliga namn...

...är *Aegolius funereus*. Släktnamnet *aegolius* var långt tillbaka namnet på en dvärgur som sades förebåda ond bråd död, och dess artnamn *funereus* är lika förknippad med döden, då det betyder katastrofal eller dödlig. På engelska kallas den numera för *Boreal Owl*, men också fortfarande *Tengmalm's Owl*, efter den svenske naturforskaren Per Gustaf Tengmalm (1754-1803), som bl.a. skrivit *Utkast till uggle-slägtets, i synnerhet svenska arternas historia* (1793). Uppkallandet efter Tengmalm gjordes på initiativ av

den tyske naturforskaren *Johann Friedrich Gmelin* 1788 i tron av att svensken hade varit den förste att beskriva arten. Den blev då kallad *Strix tengmalmi*, som senare ändrades till *Aegolius funereus*. I många länder fastnade dock Tengmalms namn på ugglan och används fortfarande.

Erik Rosenberg berättar följande kuriosita i sin klassiska *fältornitologiska handbok*: "Förr i världen trodde det vidskepliga folket, att det var en trollhund, en »vätterhund», mera sansade personer påstodo, att det var haren, »mäckerharen», när pärlugglans skällande hördes i den dystra storskogens mörker."

Pärlugglans närmaste släktingar är den nordamerikanska *Aegolius acadicus* (rostpärluggla), den centralamerikanska *Aegolius ridgwayi* (brun pärluggla), den sydamerikanska *Aegolius harrisi* (gulpannad pärluggla), samt den numera utdöda *Aegolius gradyi* (bermudapärluggla). Vår vanliga pärluggla har sin utbredning runt hela den boreala barrskogsområdet, dvs både Palearktis och Nearktis, vilket kan föranleda det logiska antagandet att alla pärlugglearter har sitt ursprung på andra sidan Atlanten. ☒

Coloradofloden (forts.fr.s.4)

Den extrema hettan längs Nordamerikas västkust, som orsakat rekordstora skogs- och buskbränder denna sommar har också orsakat en rekordtorka, vilken lett till att Coloradofloden torkat ut helt längs det nedre loppet. Ett stort bakslag för det projekt som skulle leda till att floden åter skulle få kontakt med havet. ☒

Göra fågelmat...

...till vinterhungliga småfåglar, i ett samarbete med JOK och Naturskyddsförningens Järfällakrets. Söndagen 14 november 12-15. Aktiviteten riktar sig främst till barnfamiljer. Vi kommer hålla till utomhus vid *Naturinfo* som ligger i norra paviljongen nedanför Görvålns slott. Vi gör fågelmatare och fågelmat, barnen har möjlighet att gå en liten tipspromenad i närområdet kring slottet. Vi håller med frö och material, och fixar tillsammans. Klä er i oömma varma kläder och ta gärna med något varmt att dricka och något varmt att sitta på. Info Ingrid Stenman 0707634211 : Karin Hanze 070 572 08 40 / Eleonore Larsson 070 691 82 48 ☒

Klubbstyrelsen 2021:

- Ordförande (programansvarig): Ulf Svahn, Barkarby (ulf.svahn@gmail.com)
- Sekreterare: Mattias Järvinen, Blackeberg (mattias@jaervfoto.se)
- Kassör: Björn Wester, Rotebro (bjorne.wester@gmail.com)
- Ledamot & redaktör: Jorge Lintrup, Flysta (jorgelintrup@gmail.com)
- Ledamot, kafé & innek: Elisabeth Eklund, Åkersberga (elis9991@gmail.com)
- Ledamot, utflykter: Bengt Sundberg, Edsberg (bengt.sundberg@posten.se)
- Ledamot, innekvällar: Johan Wallin, Kista (cj.wallin@gmail.com)
- Ledamot, familjeaktiviteter: Ingrid Stenman, Viksjo (ingrid@lekajamt.se)
- Ledamot, webmaster: Åke Jernberger, Viby (norrving1@outlook.com)

Att läsa Svensk Jakt,

Svenska Jägareförbundets tidskrift, som går ut till deras cirka 150 000 medlemmar, är en otäck upplevelse för en naturvän. Man slås av en oförsonlighet gentemot de djur som man antingen vill nöjesjaga och ibland vill äta upp, och de djur som uppfattas som konkurrenter i naturen.

Nu senast (den 9 september) går man till frontalattack mot vargen och vill skjuta så många som "minst 100 vargar" under licensjakten i vinter. Man (Mikael Samuelsson ordförande i Jägareförbundets rovdjursråd) anser att det inte gör så mycket om man skjuter av så många att beståndet sjunker under de fastställda 300 individerna som riksdagen har beslutat ska vara miniminivå. Vargen tål det, tycker han.

I en "enkät" på hemsidan får läsarna tycka till om hur vargjakten ska gå till. Svaren är slående: Ingen jakt på varg: 2,8%; Färre än 100 vargar bör fällas: 1,8%; Fler än 100 vargar bör fällas: 37,3; Fri avskjutning av varg: 58,7%.

Ett stort trauma för jägarkåren är de vargdödade hundarna. Därför har man upprättat en lista på dessa tillbud. Av listan kan man dra en del slutsatser; som att det i 99 fall av 100 gäller jakthundar som dödas. Bara enstaka sällskapshundar råkar illa ut.

En annan slutsats är att vargattacker på hund faktiskt är rätt sällsynta, och att de minskar. Som högst ett drygt trettiotal angrepp, och i år 2021 så få som tre hittills (att jämföra med 10 förra året). Detta får man jämföra med att många fler hundar dödas av jägarna själva genom vådaskott och påkörningar med fordon...

Listan garneras med blodiga närbilder på uppätta jakthundar som skulle få vilken hundägare som helst att vilja mördra den skyldige. Självklart utan att ens nämna att det är husse eller matte som är den som ansvarar för sin skyddsling i ett vargrevir.

Kollar man i Agrias statistik över hur hundar omkommer, får man fram följande resultat: Vildsvin: 187, trafik: 289, tåg: 39, drunkning: 34, vilda djur (vilket inkluderar älg, räv, järv och huggorm): 150, lo/björn: 10, försvunnen: 4, skottskadad: 5, samt varg: 6. Hur många hundar som får stå i hundgårdar och skälla dagarna i ända under den tid på året då de inte används till jakt framgår inte...

Det är konstaterat sedan länge, att rovdjur gynnar den biologiska mångfalden och stärker betesdjurens stammar. Deras jakt får betesdjuren att röra sig över större ytor, och förhindrar överbete. Lövträden får en chans att föröka sig och då betesdjuren blir friskare får de också fler ungar. De mindre rovdjuren och rovfågeln som lever på kadaver blir också fler och kan äta mer regelbundet. I Sverige lever fjällräven på utrotningens gräns och räddas endast av hjälpåtgärder. På de ställen där vargar delar livsrum med fjällräven, utgör de den största födokällan för arten. Varför kan vi (och jägarna) inte lära mer av dessa exempel? ☒ (JL)

Olympiska spelen på Järvafältet sommaren

Annars är det Melbourne som med all rätta förknippas med OS 1956. Det var för övrigt första gången som de olympiska spelen förlades till södra halvklotet – och den enda gång hittills som ett OS avgjorts i två länder och på två kontinenter. Anledningen var att Internationella olympiska kommittén, IOK, förbisåg det faktum att Australien hade oerhört stränga regler för karantän. Det innebar i praktiken att alla hästsporter inte kunde genomföras i Melbourne. Den svenska internationella kommittén, SOK, insåg snabbt problemet och beslöt redan i november 1953 att söka ryttardelen av spelen. Stockholm hade hård konkurrens av Paris, Rio de Janeiro, Berlin, Los Angeles och Buenos Aires. Efter omröstningen den 13 maj 1954 kunde dock Bo Ekelund från SOK skicka följande telegram: "Stockholm won equestrian games please start organisation work." Kostnaderna för ryttarspelen beräknades till 690 tusen kronor.

Terrängritt på Järvafältet

Stockholms stadion blev huvudarena, där dressyr, hopp tävlingar och hoppmomentet i fälttävlan ägde rum. Distansritten avgjordes i Lilljansskogen. Men när det gällde själva terrängritten så förlades den till Järvafältet. Järvafältet användes då fortfarande som ett militärt övningsfält. Staten ägde alltså nästan all mark och man behövde inte söka tillstånd från olika privata markägare. Samtidigt bjöd Järvafältet på en omväxlande ter-

räng med både skog och öppna marker samt nivåskillnader, vilket satte både ryttare och hästar på prov. Banan ansågs egentligen inte så svår, men natten innan regnade det ihållande och banan blev hal och oberäknelig. Av totalt 55 startande ekipage tvingades 14 att bryta. Intresset från allmänheten var stort, närmare 40 000 åskådare följde terrängritten på plats. En av dem var den omvittnat hästsportintresserade drottning Elizabeth av England, som också var hedersgäst vid invigningen på Stadion den 10 juni 1956. Själva invigningen förrättades av kung Gustav VI Adolf och prins Bertil.

Hinder 22

Start och mål på terrängbanan ägde rum vid Fäbodavägen på Järvafältet. Banan sträckte sig både genom Sollentuna och Järfälla och bestod av 33 hinder. Hinder nummer 22 och den dramatiska utspelade sig där blev det stora samtalsämnet efteråt. Det var tänkt som en vattengrav och utgjordes av ett brett dike, men efter regnet blev det väldigt gyttigt och många ekipage fick problem. För Johan Asker och hans häst Iller gick det riktigt illa. Iller halkade och föll vid hindret, fastnade i leran och kunde dras loss först efter en halvtimme. Då visade det sig att hans ena framben var så illa brutet att han var tvungen att avlivas. Iller sköts med pistol på platsen och fick sin grav i skogsdungen intill. Den tragiska

olyckan fick stor uppmärksamhet i pressen och blev förstasida ett hårt slag för Johan Asker, men också för det svenska laget, som inte kunde fullfölja lagtävlingen. Den vanns istället av England – en av de engelska hästarna, Countryman III, ägdes för övrigt av drottning Elizabeth. Sverige vann dock det individuella guldmedaljen genom Petrus Kastenman och hans häst Illuster, som lyckades rida terrängritten felfritt och även vann det spännande hoppmomentet inne på Stadion. Överlag gick det bra för svenskarna i ryttarolympiaden. Henri St Cyr vann ett omdiskuterat guld i dressyr och fick ytterligare ett när Sverige vann lagtävlingen. Sämst gick det i hopp tävlingen, där Anders Gernandt blev bäste man på en 32:a plats. Anders Gernandt kom senare att under 30 års tid verka som publikkär expertkommentator i TV när det gällde hästsport.

Grindar, jordvallar och diken finns kvar

De olympiska ryttarspelens femtioårsjubileum högtidlighölls 2006 på Stockholms stadion med bland andra Petrus Kastenman som hedersgäst. Från de olympiska ryttarspelen i Järfälla finns det fortfarande spår att se på Järvafältet. Många av hindren, som utgjordes av grindar, jordvallar, diken och liknande, är fortfarande kvar. Så även platsen för det olycksdrabbade hinder nr 22, nära Molnsättra gård. Där lät Johan Asker fyra år senare resa en minnessten i

På Jär- 1956

granit över Iller. Texten är fortfarande fullt läslig och orden "min trogne kamrat stupade här i olympisk fälttävlan den 13 juni 1956" vittnar i ett koncentrat om de olympiska spelens genomförande men också om en stor personlig förlust. ☒

INGRID KENNERSTEDT BORNHALL
kultursekreterare Järfälla

(Artikeln har tidigare varit publicerad i Järfälla Kommuns personaltidning.)

Höstprogram oktober-december 2021

I samarbete med

Det som är speciellt detta år är Coronaepidemin. Styrelsen har utgått ifrån att pandemin inte ska sätta några käppar i hjulet för aktiviteterna, men med våren i färskt minne vet vi att man inte kan räkna med det.

Om inget annat anges, gäller att deltagare är dubbelvaccinerad mot Covid.

Bengts vandringar

Bengt Sundbergs populära fågelvandringar fortsätter under hösten 2020. 26 september, 31 oktober och 28 november är de datum som är bestämda. Vandringarna utgår alltid från Naturskolan vid Väsby gård klockan 09:00. Tempot är lugnt så att alla fåglar kan artbestämmas och alla kan hänga med. Lämplig klädsel och fikatermos gör vandringen extra trevlig.

Datum: 26 september, 31 oktober, 28 november

Plats: Väsby gård

Tid: 09:00

Svårighetsgrad: Lätt

Föranmälan: Ingen föranmälan behövs

Sträckskådning

Förra årets sträckskådningar drog mycket publik varför vi kör två aktiviteter under hösten 2020. De två datumen är söndagarna 19 september och 3 oktober. I båda fallen sker aktiviteten vid 30-meterskärret och börjar 8:00 och slutar 11:00 men det finns personer på plats både före och efter. Helgen 2 – 3 oktober är en stor europeisk skådaraktivitet EuroBirdwatch. På lördagen och söndagen görs fågelräkning på många platser i Europa. JOK: s bidrag är sträckskådningsaktiviteten vid 30-meterskärret den 3 oktober. Samtidigt genomförs sträckskådning på Gåseborg på lördagen den 3 oktober med reservdag 4 oktober. Aktiviteten startar i gryningen och avslutas vid 13:00. Mer info finns på Facebook Gåseborgs sträckräkningsällskap. Ledare är Dag Lanerfeldt.

Enklart att hitta är att slå upp Gåseborg på Google maps, men det vanligaste sättet är att parkera vid Hummelmora parkering och gå till Gåseborg därifrån. Ingen föranmälan behövs.

Datum: 19 september, 3 oktober

Plats: 30-meterskärret

Tid: 8:00

Exkursjonsledare: Ulf Svahn 20/9, Johan Wallin 4/10

Svårighetsgrad: Lätt

Föranmälan: Ingen föranmälan behövs

Råstasjön

med Hasse Ivarsson 5 december

Vi fortsätter med Hasse Ivarssons vandringar runt Råstasjön och kanske Lötsjön om den är givande. De är bra möjligheter för skådning då den mörka årstiden sätter in. Vi startar med söndagen den 6 december. Ingen föranmälan behövs och rundtu-

ren är gratis för alla nuvarande och blivande JOK-are. Vi utgår från den stora parkeringsplatsen i närheten av tennishallen, dvs nordvästra hörnet av Råstasjön, i korsningen av Råsta strandväg och Sjövägen. Det är lätt att ta sig dit med kollektivtrafik genom T-bana till hållplatsen Näckrosen och då blir det en promenad på ca 1 km ned till sjön.

Ta chansen att besöka Råstasjön som är en viktig pusselbit i den södra delen av Järvafältet med ett levande fågelliv året runt. Med ett stenkast från nationalstadsparken går det inte att överskatta betydelsen. Alla arter pekats ut så förkunskaperna kan ligga på mycket modest nivå. Sjön har en fin strandpromenad vilket gör att det inte är någon ansträngande tur.

Datum: 5 december

Plats: Råstasjön

Tid: 10:00

Svårighetsgrad: Lätt

Föranmälan: Ingen föranmälan behövs

Utanför Järvafältet

Öland i raritetsveckan 16 – 20 oktober

Som vanligt genomförs en resa till Öland i den så kallade raritetsveckan 42. Stig Holmstedt med bas på Öland är i det närmaste självklar fågelguide med mycket goda kunskaper om Öland och var rariteterna kan hittas. Vi reser i egna bilar och bor hos Stig i hans hus som tidigare år och äter gemensamt lagad middag.

Datum: 16 – 20 oktober

Plats: Öland

Svårighetsgrad: Medel (enskilda vandringar kan vara ansträngande)

Föranmälan: Intresseanmälan till

ulf.svahn@gmail.com före 1 september

Kostnad: ca 1500 kr

Innekvällar

Den 2 november 19:00 i naturskolan Sol-lentuna (Väsby gård) håller **Sören Lindén** föredrag. Se mer information om arrangemanget på kalendariet på hemsidan. När detta trycks räknar vi med att det ska räcka med att deltagarna är dubbelvaccinerade mot Covid-19, men kolla i hemsidan för säkerhets skull.

OBS! Se info om jubileumsfesten på sidan 3 i denna tidning!

OBS! Kolla alltid i hemsidan för att inte missa ändringar eller förhållningssätt gällande regler pga. Covid-19.

Följ anslagstavlan på JOK: s hemsida <https://jokhemsida.se/> eller Facebookgruppen Fågelskådare på Järva.

Posttidning B

JOK-Bladet
Båtsman Nähls Gränd 4
163 47 Spånga

Kungsfiskare - av Anna Lyubutova

I våras hade jag chans att få se och fota kungsfiskare i Sollentuna. Det var en av vårens soliga kvällar. Vassen som var ganska tät runt om lyste gult från solen, och där satt han. Kungsfiskaren var ganska dold men jag hittade en liten öppning mellan grenar och vasstrån. Den satt där och putsade sig, och efter en stund kunde man se att den var redo att flyga. Då måste man vara snabb och inte missa chansen! Fick en bild precis när den startade. Bilden var underexponerat från början, och därför blev bakgrunden mörkare i delens skuggpartier. De solbelysta delen av bakgrunden var å andra sidan ljus och störde huvudmotivet. Därför valde jag att ta bort färgen på bakgrunden helt, för att få fram kungsfiskares färger och själva aktionen. ☒

Olympus OM-D E-M1 Mark III och Olympus M.Zuiko Digital ED 300mm f4 IS med Olympus M.Zuiko Digital 2x Telekonverter (MC-20) ISO 1600, f8, 1/1600, 600mm (motsvarande 1200mm i 35mm formatet)